

Nemzetközi rangsorok: viták, szempontok, példák

Az elmúlt évtizedekben a rangsorok számának gyarapodását elsősorban a számszerűsíthető teljesítmények iránti növekvő érdeklődéssel, a döntéshozatali mechanizmusok és a média szerepének megváltozásával magyarázzák a szakértők. A különböző listák megjelenésével párhuzamosan az értelmezésük körüli viták is egyre gyakoribbakká váltak. A rangsorok helyes értelmezéséhez a nemzetközi és külföldi (nemzeti) rangsorok jellemzése, illetve az egyes rangsorok körüli véleménycserék bemutatása is hozzájárul.¹

Rangsorviták: középpontban a módszertani hitelesség és a megbízhatóság

Egy időben azzal, amikor 2004-ben Magyarországon először jelentek meg önálló kiadványban országos egyetemi rangsorok, a CNN külön tudósításban számolt be egy olyan tanulmányról, amely a „rankinge” módszertani kérdéseit tárgyalta. Négy amerikai közgazdász az egyik legrangosabb közgazdasági fórumon, a National Bureau of Economic Research támogatásával tette közzé közös tanulmányát.² A szerzők új megközelítésű koncepciót javasoltak, amely a felsőoktatási intézményeket azzal méri, milyen eredménnyel küzdenek meg azokért a hallgatókért, akik egyszerre több intézménybe nyertek felvételt és ezek közül választottak.

A negyedszázada zajló élénk rangsor-vitáknak³ ez a példája is mutatja, hogy milyen kiemelt figyelmet kapnak az egyetemeket-főiskolákat összehasonlító értékelések az Egyesült Államokban. Rangsorokat az USA-ban bár az 1970-es évek óta készítenek, a széles közönséget 1983-ban érte el a rangsorolási hullám, amikor a *U. S. News and World Report* publikálni kezdte az alapképzést (undergraduate) nyújtó intézmények listáját.

Természetesen a szaporodó számú és növekvő hatású rangsorok nagy felsőoktatási vitákat és szakmai elemzéseket egyaránt gerjesztettek.⁴ A kulcskérdés ezekben mind a mai napig a hitelesség

1 Az alábbi fejezetben nagyban támaszkodunk Fábri György A tudás képe. A felsőoktatás és tudomány társadalmi percepciója az ezredfordulás Magyarországon - tudásátadás és tudománykommunikáció az egyetemi rangsoroktól a Mindentudás Egyeteméig című habilitációs dolgozatának nemzetközi rangsorokról szóló fejezeteire.

2 Caroline Hoxby - Christopher Avery (Harvard) - Andrew Metrick (Wharton School of the University of Pennsylvania) - Mark Glickman (Boston University): A Revealed Preference Ranking of U.S. Colleges and Universities. NBER Working Paper no. 10803, 2004. September.

3 Lynn C. Hattendorf: College and University Rankings: An Annotated Bibliography of Analysis, Criticism, and Evaluation. RQ, volumes 25-29 (1986-1990): Parts 1-5.

4 Részletesebb bemutatásukat lásd: Fábri György (szerk.) Egyetemek mérlegen Budapest, Educatio Kht. 2004.

és módszertani megbízhatóság. Ezen elvárásoknak eltérő megoldásokkal igyekeznek megfelelni, amelyek egyben a felsőoktatási teljesítmény percepciójáról vallott nézetek különbözőségeit is megmutatják.

Már abban is nagy különbségek vannak a rangsorok között, hogy egyáltalán mit kíván értékelni: intézményeket, szakterületeket, képzési szinteket, képzési szinteket szakterületenként. Abban is nagy eltérések lehetnek, hogy milyen célokat, ehhez kapcsolódóan pedig milyen rangsorolási szempontokat választanak a készítőik: oktatási és kutatási színvonalat, mennyiségi mutatókat, vagy éppen az oktatási hatékonyságot helyezik előtérbe.

A szakirodalomban általában jóval megbízhatóbbnak és értelmesebbnek tartják a szakterületek és képzési szintek szerinti rangsorolást (illetve kutatóegyetemek esetén a kutatás színvonalát⁵), ugyanakkor az Egyesült Királyságban például igen fontos szempontnak tekintik a hatékonyságot, ami lényegében azt jelenti, hogy a beiratkozottak közül hány diák mennyi idő alatt szerez fokozatot. Emellett az oktatás minőségét jelző mutatószámok alkalmazását hangsúlyozzák a szakértők.

Az angolszász világban (vagy az olyan kiterjedt magánintézményi hálózattal rendelkező rendszerekben, mint a lengyel) az alapvető módszertani problémák magából a felsőoktatási rendszerből, jelesül az állami intézményként működő egyetemek és a magánegyetemek (főiskolák stb.) eltérő jellegéből fakadnak. Az anyagiakkal való ellátottság, az infrastruktúrára, oktatókra, kutatásra, diáksegítésre jutó pénz a rankingek fontos szempontjai közé tartozik - ugyanakkor minden olyan országban, ahol egymás mellett léteznek állami és privát intézmények, az utóbbiakat következetesen megkülönbözteti az előbbiektől az anyagi források bősége vagy legalábbis „bővebbége”. Ez a leggyakrabban maga után vonja az oktatói és hallgatói állomány, valamint a kutatási tevékenység magasabb színvonalát is. A privát és az állami intézmények viszont esetenként más célokat követnek: noha mindkét típus igyekszik bevonni közpénzeket, magánadományokat és piaci forrásokat, legfeljebb eltérő összetételben, az állami egyetemek célkitűzései közt többnyire sokkal nagyobb súllyal szerepel a felsőoktatás terjesztése, a hozzáférés biztosítása a népesség minél szélesebb köre, különösen a hátrányos helyzetű csoportok számára.

A rangsorok körüli szakmai vitáknak és elemző munkáknak köszönhetően ma már minden számottevő ranking az intézmények listájának közzététele mellett fontosnak tartja módszertanának bemutatását. A szakmai viták, a hitelesség és megbízhatóság középpontba helyezése a rangsorok folyamatos felülvizsgálatára, pontosítására készíti a készítőit. Az is egyre nyilvánvalóbb, hogy a rangsorok egyik legjelentősebb hatásának maga a vita tűnik, amelyet gerjesztenek.

Kik a rangsorok címzettjei?

Nagy különbség van ranking és ranking között a tekintetben is, hogy kik a célcsoportjai: a finanszírozók, diákok, felsőoktatási döntéshozók, adminisztrációk? A rangsorkészítés sarokköveit megfogalmazó ún. berlini alapelvekben kiemelt szerepet kap, hogy egy-egy rangsornak világos, jól meghatározott célja és célcsoportja legyen, illetve a kialakított mutatószámok ezekkel összhangban legyenek.⁶

A központilag gyűjtött és ellenőrzött adatokon alapuló, bonyolult adatfeldolgozást igénylő,

5 Nancy Diamond - Hugh Davis Graham: How should we rate research universities? <http://www.vanderbilt.edu/Ans/history/graham/ranking.htm>

6 http://www.che.de/downloads/Berlin_Principles_IREG_534.pdf

sokszintű, vegyes szempontú értékelés - amilyen az angol rendszer - elsősorban a finanszírozó számára fontos, és a finanszírozó számára éri meg egyáltalán ilyen kutatást végezni. A diákoknak szóló guide-ok módszertana sokszor igen szimpla, szempontjaik kissé esetlegesek - közöttük a piac dönti el, melyik lesz népszerű és marad fenn.⁷ A rangsoroló guide-ok viszont a teljesség igénye nélkül nyújtanak tájékoztatást a lehető legszélesebb közönségnek. Gyakori, hogy folyóiratokban jelennek meg, illetve folyóiratok kezdeményezésére jönnek létre, s néhány szempontra szorítkoznak.

Az egyetemi közösség egészét - vezetőket, oktatókat, finanszírozókat, diákokat - egyaránt megcélzó rangsorok, összetett módszertanuk révén, sokkal ritkábbak, de lényegesen nagyobb presztízsnak örvendenek. Módszereiket, adatgyűjtési technikájukat, szempontjaikat, súlyozási technikáikat mindig nyilvánosságra hozzák, így többek közt ahhoz is hozzájárulnak, hogy a felsőoktatási intézmények értékelésének megfelelő szempontjait újra és újra át kelljen gondolnia a célközönségnek.⁸ A kölcsönös presztízsz-építés (a rangsor és az egyetemi világ egymást hitelesítik) mechanizmusa fontos sajátossága a rangsorolási játéknak - egyesek éppen ebben látják a veszélyt, míg mások szerint éppen ebben rejlik a rangsorok minőségének biztosítása. Akár így, akár úgy, a rangsorolási szempontrendszer és az intézmények önértékelése nem választható el egymástól élesen, még a teljesen privát rangsor-kezdeményezések esetén sem.

A legismertebb nemzetközi rangsorok

A legismertebb nemzeti és nemzetközi rangsorok áttekintésénél kiemelhető, hogy a módszertani kérdésekre adott válaszok közvetlenül kapcsolódnak az adott felsőoktatási rendszerek sajátosságaihoz, a rangsorkészítők által megfogalmazott célokhoz, illetve az igénybevevők elvárásairól kialakult előfeltevésekhez.

A THE World University Ranking évente, 2004 és 2009 között a Times Higher Education Supplement és a Quacquarelli Symonds gondozásában, majd 2010-től várhatóan a Thomson Reuters-szel együttműködésben megjelenő nemzetközi multidiszciplináris rangsor 200 helyen rangsorolja a világ felsőoktatási intézményeit. Az 1971 óta megjelenő rangsort nemcsak saját adatgyűjtés alapján készítik, hanem együttműködnek más, nemzeti központi felsőoktatási szervezet információszolgáltatásával.

A rangsor készítői elismerik, hogy a fogalmak eltérő értelmezése, az adatgyűjtések esetleges pontatlanságai, illetve a módszertani bizonytalanságok miatt nehéz hiteles képet adni az intézmények sorrendjéről. A folyamatos „módszertani tanulást” fontosnak tartják annak érdekében, hogy egyre átfogóbb és megbízhatóbb képet adjanak a felsőoktatási intézményekről.

A 2004-2009. évi 200 legjobb felsőoktatási intézményének rangsorai az interneten jelenleg is elérhetőek. A rangsor elkészítésénél a mutatószámok kidolgozását az alábbi négy pillérré alapozták: a kutatás minősége, a tanítás minősége, a végzett hallgatók foglalkoztathatósága, illetve a nemzetközi

⁷ A legtöbbet használt guide-ok többsége nem rangsorol, csak tájékoztat, s legfeljebb néhány értékelő megjegyzést tartalmaz (az Egyesült Államokban a leghíresebb és legtöbbet használt ilyen guide az ötkötetes Peterson's).

⁸ Jellemző, hogy az amerikai rangsorok közül éppen az egyik legrégebbi - az ún. Gourman Report - kapta és kapja a legtöbb szakmai kritikát (olyannyira, hogy jelentősége az utóbbi évtizedben, a *U.S. News and World Report* rangsorának megjelenése óta, szinte teljesen elenyészett), ugyanis a Gourman Report stábjában nem hajlandó nyilvánosságra hozni és részletesen megvitatni szempontjait és módszertanát. Hiába vállalta tehát a rangsort a sokra tartott Princeton Review, a SAT és GRE tesztek legfontosabb központja, a Gourman Reportot lényegében egyetlen szakmabeli sem fogadja el hitelesnek, ily módon tehát presztízse is csökken.

kitekintés. 2009-ban felhasznált mutatószámok: Tudományos munkatársak (oktatók, kutatók) véleménye: Összetett mérőszám, amely a tudományos munkatársak (oktatók, kutatók) között végzett peer review kutatáson (5 szakterületen végzett) alapul. (A súlyozás aránya 40%.); Munkaadói vélemények: A pontszám az adott évben a munkaadók között végzett kutatás válaszain alapul (10%); Oktató/hallgató arány (20%); Idézettség aránya: Az elmúlt öt év idézettségét becslik meg a Scopus adatbázis segítségével, ez az adott intézmény méretével arányosított mutatószám (20%); A külföldi oktatók aránya (5%); A külföldi hallgatók aránya (5%). Az egyes intézményekről alkotott kép objektívnek tekinthető a mérőszámok alapján, azonban a súlyozással a lap kifejezi saját szempontjait, amelyek egyre inkább a hatékonyságot helyezik előtérbe. Bár e rangsornak a TOP 200-as listája a legismertebb, az elmúlt években már tematikus és regionális rangsorokat is készítenek.

Az ezredforduló után újabb, átfogóbb kezdeményezések indultak, melyek között a Sanghaji Jiao Tong Egyetem rangsora⁹ keltette a legnagyobb érdeklődést. A Jiao Tong rangsor az egész világot megpróbálja lefedni statisztikai mutatók alapján. Az oktatási és oktatói minőséget, kutatási teljesítményt és az intézmény méretét veszik meghatározó szempontnak. Az oktatási minőséget a Nobel- és Fields díjas tudósokkal mérik, az oktatói minőséget pedig a nemzetközileg is nagy presztízsű folyóiratokban megjelent publikálások és az idézettség jelentik ennél a rangsornál. Azonban ezen mutatóknak is vannak „hátlütői”, írja Török Ádám,¹⁰ hiszen egy egyetemnek nevezett kutatóintézet is jól teljesíthet, mert itt nincs oktatási kritérium. A publikációs mutatók torzítanak, hiszen fontos kérdés, hogy hogyan számolják a társszerzős publikációkat, illetve hogyan értékelik a „multiplikatív” publikációkat. Jiao Tong rangsora tehát kimondottan a tudományos teljesítményre épít, erős hangsúllyal veszi számításba a múlt tudományos teljesítményét, a laikusok számára is közerthető mutatókkal dolgozik. Módszerük jobban kedvez a bonyolult szerkezetű, széles profilú, nagy egyetemeknek, nincs szó a pénzügyi és a tulajdonosi háttérrel, feltűnő az amerikai intézmények fölénye; a „versenyképesség” fogalma és nemzetközi dimenziója pedig háttérben marad.

A sanghaji rangsor egyik leggyengébb pontja mindezekon túl a szakterületi egyoldalúság. Nyilvánvaló ugyanis, hogy az összevetésben lényegesen nagyobb eséllyel érnek el magasabb értékeket a természet- és műszaki tudományok, valamint néhány kvantitatív társadalomtudományos területen élenjáró intézmények, szemben a bölcsészeti fakultásokon magasabban teljesítőkkel. Ahogyan a szerzők megfogalmazzák: „Nagyon keményen próbálkoztunk, de nem sikerült speciális kritériumokat és nemzetközileg összehasonlítható adatokat találni a társadalomtudományok és a bölcsészettudományok területéről.”¹¹

A módszertant érintő véleményeknek, bírálatoknak¹² köszönhetően kisebb módosításokat végeztek, illetve folyamatosan végeznek a rangsorok alapját képező mutatószámok, azok súlyozása és kidolgozásukhoz szolgáló adatbázisok, források felhasználásában. A folyamatos kritikák ellenére a „sanghaji listát” 2005-ben még mindig a legszélesebb körben használt nemzetközi rangsornak tartották.¹³

9 Academic Ranking of World Universities - 2003-tól jelenik meg a Sanghaji Egyetem kiadásában.

10 Török Ádám: Az európai felsőoktatás versenyképessége és a lisszaboni célkitűzések. Mennyire hihetünk a nemzetközi egyetemi rangsoroknak? *Közgazdasági Szemle* 53, 2006, p. 310-329.

11 Shanghai Jiao Tong University, Institute of Higher Education, Academic Ranking of World Universities-2004: <http://ed.sjtu.edu.cn/ranking.htm>

12 Rázvan V. Florian: Irreproducibility of the results of the Shanghai academic ranking of world universities. In. *Scientometrics*. 2007, July.

13 The Brains Business. In *The Economist*, 2005. http://www.economist.com/displaystory.cfm?story_id=4339960

Az Európai Unió belülről a legfigyelemreméltóbb kezdeményezést 2007-ben a németországi Center for Higher Education Development indította el. Az előzőekben bemutatott rangsorokhoz képest ez a lista már egy szakterületet vesz célba, és ez alapján rangsorolja a felsőoktatási intézményeket. Az 1998 óta felsőoktatási rangsorokat készítő intézet legjelentősebb nemzetközi rangsora az ún. CHE Excellence Ranking. A CHE négy minőségmutató alapján európai felsőoktatási intézmények természettudományos és a matematika graduális programjainak rangsorolását végezte el. A rangsor középpontjában a nemzetközi „jelenlét” és a kutatási teljesítmény áll. A lista elkészítésénél ún. kétlépcsős vizsgálatot alkalmaztak, az előselekciónban a négy általános minőségmutató (publikációk száma; hivatkozások száma; sokat idézett, kiváló kutatók száma; Marie-Curie program keretében indított projektek száma) alapján arany, ezüst és bronz minősítést nyertek el az intézmények. Majd az ezen szempontok szerint legkiválóbb intézmények körében egy kérdőíves felmérés is készült további szempontok figyelembevételével. A kérdőíves felmérésben a hallgatókat kérdezték az oktatás és a képzési szolgáltatások minőségéről, az intézményi adatgyűjtés pedig az oktatói kar nemzetközi jellegére, ill. a női oktatók arányára, valamint a doktori és mester-szintű programban részt vevő nemzetközi diákok és női hallgatók arányára vonatkozott. Ezek az intézmények alkották az ún. kiválók csoportját (excellence group). Az elmúlt években ezt a rangsort is átdolgozták, illetve bővítették. 2009-ben már politológia, pszichológia és közgazdaságtan is szerepelt a szakterületek között. Evvel párhuzamosan erőteljesen átdolgozott módszertant alkalmaztak: változtak az előselekción során felhasznált mutatók, a kérdőíves kutatás szempontjai, kérdései, illetve az előselekción során és a végső mutatók szerinti rangsorolási technika is.¹⁴

A nemzetközi rangsorok közül Magyarországon elsősorban (és természetesen) a hazai intézményeket felvonultató rangsorokat kíséri nagyobb figyelem. Az említett nemzetközi rangsorokon kívül magyar egyetemeket tartalmaz a *Financial Times* rangsora is. A különböző gazdasági felsőoktatási képzéseket rangsoroló nemzetközi lista évente 5 képzési típus rangsorát jelentetik meg az MBA, EMBA, az executive education programok, a mesterszintű menedzsment programok, illetve az európai üzleti iskolák rangsorát. A mutatószámok elsősorban a nemzetközi jelenlétre, az oktatás minőségére, valamint a megszerzett végzettség munkaerő-piaci értékét tükrözik. Az elmúlt években magyar intézmények szerepeltek többek között az ún. leideni rangsorban, amely ún. bibliometrikus mutatók alapján rangsorolja az intézményeket, illetve a „webes jelenlétet” minősítő www.webometrics.info listájában is.

Nagy várakozás kíséri azt a kezdeményezést, amelyet 2008 decemberében az Európai Bizottság indított útjára. Az unió pályázatot hirdetett, amelynek keretében egy multidimenziós, nemzetközi rangsor kidolgozását és kipróbálását teszik lehetővé. Az új rangsor kidolgozásának nem titkolt célja, hogy az elsősorban angolszász és ázsiai egyetemek túlsúlyát eredményező, egyoldalúnak tartott rangsorok mellett elkészüljön egy többszemponú, a kulturális és történelmi sajátosságokat jobban figyelembe vevő rangsor is. A nyertes konzorcium¹⁵ CHERPA-projekt néven kezdett neki a munkának, amelynek eredményeit 2011-ben ismerheti meg a szélesebb közönség.¹⁶

¹⁴ http://www.che.de/downloads/CHE_AP124_ExcellenceRanking_2009.pdf

¹⁵ A konzorcium tagjai: CHE - Centre for Higher Education Development (Németország), Center for Higher Education Policy Studies (CHEPS, University of Twente, Hollandia), Centre for Science and Technology Studies (CWTS Leiden University, Hollandia), Research division INCENTIM (Catholic University of Leuven, Belgium), Observatoire des Sciences et des Techniques (OST Paris, Franciaország), European Federation of National Engineering Associations (FEANI), European Foundation for Management Development (EFMD). <http://globalhighered.wordpress.com/2009/06/14/cherpa-network-based-in-europe-wins-tender-to-develop-alternative-global-ranking-of-universities/>

¹⁶ <http://www.che-concept.de/cms/?getObject=302&getNewsID=983&getCB=309&getLang=en>

A nemzetközi rangsorokat nagy médiafigyelem övezi, szakmai értékük azonban igencsak kérdéses. Azok a problémák ugyanis, amelyek a nemzeti rankingek kapcsán felmerülnek, még hatványozottabban jelennek meg, ha az egymástól radikálisan eltérő kultúrákban formálódó, gazdasági és társadalmi igényeket kielégítő egyetemeket hasonlítanak össze sok esetben eltérően értelmezett adatok alapján...

Nemzeti rangsorok: példák a nagyvilágból

A külföldi rangsorok közül az alábbi fejezet néhány példával próbálja bemutatni az egyes országok ismertebb rankingjeit, illetve az azok körül kialakult szakmai viták egyes mozzanatait.

A legismertebb amerikai ranking, az 1983-tól megjelenő *U. S. News and World Report* igen összetett szempontrendszert használ, de az egyes szempontok szerinti rangsorokat azután súlyozza, és össze-síti. Így állítja elő évenkénti rangsorát az intézmények típusain belül. A kétezres évek első felében a rangsorok alapjául szolgáló adatokat kizárólag az intézményeknek küldött, önkitöltős kérdő-ívek segítségével, valamint az intézmények honlapján található adatokból, információkból nyerik. Szempontjaik az akadémiai presztizs, a jelentkező diákok bekerülési esélyei és szakmai minőségük, a hatékonyság (a diploma megszerzéséhez szükséges idő) tárgyköréit mutatta be. A graduate és PhD-képzés esetében inkább a kutatási teljesítmény figyelembe vétele nagyobb, a humán szakoknál azonban a presztizsek megítélése. A legélesebb kritika az *US News*-szal szemben, hogy a rangsorolás kiszámíthatatlan, a számítási módszere túl gyakran módosul,¹⁷ így egy intézmény megváltozott helye a rangsorban nem jelenti azt, hogy bármi változás bekövetkezett volna az intézményben folyó oktatás minőségében. A számszerű intézményi rangsort kritizálók táborában¹⁸ több vezető amerikai egyetem elnöke, így a Stanford és a Cornell egyetemek vezetői is megtalálhatók, akik odáig is elmentek, hogy megtagadták a más felsőoktatási intézményekre vonatkozó szubjektív véleményeken alapuló adatok szolgáltatását. Hasonlóan kétségbe vonták ennek a rangsornak az érvényes-ségét az amerikai elit egyetemeken szerveződött diákcsoportok is. A szakértők ugyancsak megkérdőjelezték a *U. S. News* által használt szempontokat is. A bírálók szerint a rangsorban túl nagy szerepet kap a diploma értéke, „a hírnév, a gazdagság és exkluzivitás”, ahelyett, hogy magára az oktatásra fókuszálnának.¹⁹ 2009-ben a *U. S. News* közel 1200 képzési programot rangsoroltak közel 11 ezer beérkezett kérdőív alapján. Az amerikai egyetemeket rangsorát tartalmazó listák sokaságát lehetne még sorolni: United States National Research Council rangsora, a *Forbes* és a *Washington Monthly* college intézményeket tartalmazó rangsora, vagy a „Top American Research Universities” rangsora - részletes bemutatásuk azonban túllépi e rész kereteit.

A kontinentális felsőoktatási rendszerekben a Bologna-átállás előtt a kétszintű képzés nem volt értelmezhető, ezért az angolszász tapasztalatokat a német rangsorolás az ezredforduló tájékán legolvasottabb fóruma, a *Der Spiegel* Ranking inkább a képzési színvonal hallgatói és oktatói megítélésére helyezte a hangsúlyt. Ennek felmérésére egyszerű technikát használ: az egyetemi presztizst

17 Denise Gater: *U.S. News & World Report Changes in Methodology by Year*. In The Center. 2000. <http://mup.asu.edu/usnewsmethods.html>

18 M. Sauder - R. Lancaster: *Do Rankings Matter? The Effects of U.S. News & World Report Rankings on the Admissions Process of Law Schools*. *Law and Society Review* 40(1), 2006, p. 105-134.

19 Kevin Carey: *College rankings reformed: The Case for new Order in Higher Education*. 2006 September http://www.educationsector.org/usr_doc/CollegeRankingsReformed.pdf

kiválasztott egyetemi oktatók, neves professzorok rangsorai alapján állapítja meg, s külön közli, szakterületenként. 2004-ben a McKinsey és az AOL-lal együttműködve megjelenő Der Spiegel rangsorát számos kritika érte, főként a módszertan hiányosságai, valamint az adatkezelés pontatlansága miatt.

Ennél objektivebb indikátorokat használnak az olyan állami szervezetek, mint például a Deutsche Forschungsgemeinschaft, amely a kutatási teljesítményt minősíti,²⁰ és az értékelésnek komoly tétje van, hiszen a finanszírozásban is figyelembe veszik eredményeit. A Humboldt Alapítvány sorrendje²¹ nem jár ilyen következményekkel, de jól mutatja, hogy a német egyetemek mennyire attraktívak a nemzetközi hallgatói mozgások számára. A Humboldt Ranking azt értékeli, hogy a német felsőoktatási intézmények milyen vonzóak a kutatók számára.²²

A német terület ismertebb rangsorait a Deutsche Rektorkonferenz és egy magáncég alapításában a kilencvenes évektől működő CHE (Center for Higher Education Development), A legnagyobb programja a német nyelvterület egészére kiterjedő egyetemi rangsor készítése²³, amely CHE University Ranking néven 2005 óta Die Zeit újsággal közösen jelenik meg évről évre.²⁴ Az intézet kitűzött célja, hogy a német felsőoktatási intézmények átfogó és részletes rangsorolását végezzék el, valamint megbízható és szakszerű információforrás legyen a diákok számára. A másik ismertebb listája az intézmények kutatási teljesítményét előtérbe helyező CHE Research Ranking, amely 16 szakterület értékelését végzi. A CHE rangsorait számos kritika éri a módszertan leírásának részletezettsége, az adatgyűjtés pontatlansága, illetve a német terület felsőoktatási rendszeréből adódó aránytalanságok figyelmen kívül hagyása miatt. A CHE egyes rangsorainak céljai, módszertana évről évre, igaz, követhető módon változnak, ez azonban szakmai körökben megkérdőjelezi a rangsor hitelességét.

Módszertani szempontból érdekes vállalkozás a 2003-ban indult svájci SwissUp projekt²⁵, amely adatképzése az általános fő irányoknak megfelelően alakul: központi adatbázisokból (Svájci Központi Statisztikai Hivatal, a Svájci Nemzeti Kutatások Háza, Technológiai és Innovációs Bizottság), valamint hallgatói lekérdezésekből az intézmények vonzerejét, az oktatási infrastruktúrát, a képzés munkaerő-piaci alkalmazhatóságát, a kurzusok és oktatók minőségét, a forrásteremtési képességet és az általános hallgatói elégedettséget, illetve intézményi kötődést vizsgálják. Sajátossága, hogy a felhasználók érdeklődését is modellezi, aminek révén három hallgatói profilt alakít ki: a kutatás-orientáltakét, akik tudományos kutatásokat ösztönző és támogató intézményeket keresnek; a munkaerőpiacra figyelőket, akik a gyakorlat oldaláról kívánják megközelíteni a tanulmányaikat, vagyis akiknek fő szempontja a kifizetődő és kielégítő állás megszerzése; valamint az oktatást magát keresőket, akiknek az emberi vonatkozások fontosak a tanításnál és a tanulásnál. A profilokhoz és még tágabban, az egyéni szempontokhoz a projekt saját rangsor-összeállítási lehetőségeket rendel hozzá, így a felsőoktatás számos meghatározó dimenzióját ragadja meg, azonban ezek nem abszolút érvényű felméréseken alapulnak, és nem lehet egy „minőségi állandót” várni tőlük.

20 <http://www.dfg.de/>

21 <http://www.humboldt-foundation.de>

22 http://www.students.uni-marburg.de/Fachso4/pdf/spiegelranking_entzaubert.pdf

23 <http://www.che-ranking.de>

24 http://ranking.zeit.de/chero/CHE_en

25 www.swissup.com

Egy további európai rangsordilemmát igyekezett megválaszolni a lengyel *Perspektywy* újság Rzeczpospolita Uniwersytet melléklete,²⁶ amikor az 1989 után felvirágzó magán felsőoktatási piac szereplőit és a hagyományos állami felsőoktatást mérték össze. A jelentősen eltérő szabályozási és finanszírozási feltételekkel működő két szektort végül két különböző listán mutatták be, majd közös rangsorokat képeztek a szakterületeken belül, az alkalmazottak és tudományos fokozatukat 2000-ben, illetve 2001-ben megszerzett oktatók véleménye alapján.²⁷

Természetesen változatos megoldásokat találunk többek között az ausztrál, új-zélandi, szlovák, francia stb. példák áttekintésével, amelyek ismertetésére itt nincs mód.²⁸ Konklúziójuk egyértelműen az, hogy a felsőoktatási minőség és teljesítmény újszerű értékeléseinek helykeresését tapasztaljuk világszerte.

Ugyanakkor a felsőoktatási rangsorolás is nemzetközi szakterület (iparág?) lett: egyre nagyobb az igény a módszertanok közelítésére. Ennek jegyében tartottak 2006-ban Berlinben egy konferenciát, amelyen a sok országból érkezett rangsorkészítők megfogalmazták azokat az elveket, amelyeket követendőnek tartanak a rangsorok fejlesztésekor. Fontosnak jelölték meg a felsőoktatási szolgáltatások és intézmények diverzifikáltságának felismerését és a rangsor-értékelésben történő érvényesítését. A módszertan és információs bázis transzparenciája, az alkalmazott mérési megoldások változásainak egyenletessége, követhetősége ugyancsak lényeges követelmény. A rangsorkészítésnek önreflexívnek is kell lennie: a rangsorkészítések értékelése, kritikai felülvizsgálata és folyamatos megújítása köz- és szakmai érdek egyaránt.²⁹

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Berlin Principles on Ranking of Higher Education Institutions. A letöltés helye: <http://www.ihep.org>
- Caroline Hoxby - Christopher Avery - Andrew Metrick - Mark Glickman: A Revealed Preference Ranking of U.S. Colleges and Universities. NBER Working Paper no. 10803, 2004. September.
- Chuanfu Ding - Terrance Jalbert - Steven P. Landry: The Relationship Between University Rankings And Outcomes Measurement. *College Teaching Methods & Styles Journal* - Second Quarter 2007 Volume 3, Number 2, p. 1-10.
- Denise Gater: U.S. News & World Report Changes in Methodology by Year. In *The Center*. 2000. <http://mup.asu.edu/usnewsmethods.html>
- Elizabeth F. Farrell - Martin Van Der Werf: Playing the Rankings Game. *Chronicle of Higher Education*, vol. 53, no. 38, May 25, 2007.
- Fábri György (szerk.) *Egyetemek mérlegen* Budapest, Educatio Kht, 2004.
- Jack Gourman: *Gourman Report: Undergraduate Programs*. NY, Princeton Review Publishing.
- Jerzy Woźnicki - Roman Z. Morawski: Public and Private Higher Education Institutions - Joint or Separate Evaluation and Ranking: The Polish Perspective. 2002.
- Lynn C. Hattendorf: *College and University Rankings: An Annotated Bibliography of Analysis, Criticism, and Evaluation*. RQ, volumes 25-29 (1986-1990): Parts 1-5.

26 <http://www.rzeczpospolita.pl/tematy/listy/uw.html>

27 Jerzy Woźnicki - Roman Z. Morawski: Public and Private Higher Education Institutions - Joint or Separate Evaluation and Ranking: The Polish Perspective. 2002.

28 Több esettanulmány olvasható az UnivPress műhely készítésben a www.unipresszo.hu és a www.felvi.hu oldalon.

29 Berlin Principles on Ranking of Higher Education Institutions. <http://www.ihep.org>

- M. Sauder - R. Lancaster: Do Rankings Matter? The Effects of U.S. News & World Report Rankings on the Admissions Process of Law Schools. In *Law and Society Review* 40(1), 2006, p. 105-134.
- Marguerite Clarke: The Impact of Higher Education Rankings on Student Access, Choice, and Opportunity. In *College and University Ranking Systems - Global Perspectives and American Challenges*. IHEG 2007.
- Nancy Diamond - Hugh Davis Graham: How should we rate research universities? A letöltés helye: <http://www.vanderbilt.edu/AnS/history/graham/ranking.htm>
- Robert Stevens: *University to Uni: The Politics of Higher education in England since 1944*. London, Politico's, 2004, XIII.
- Shanghai Jiao Tong University, Institute of Higher Education, *Academic Ranking of World Universities-2004*; A letöltés helye: <http://ed.sjtu.edu.cn/ranking.htm>
- Török Ádám: Az európai felsőoktatás versenyképessége és a lisszaboni célkitűzések. Mennyire hihetünk a nemzetközi egyetemi rangsoroknak? In *Közgazdasági Szemle* 53, 2006, p. 310-329.
- William G. Bowen - Martin A. Kurzweil - Eugene M. Tobin: *Equity and Excellence in American Higher Education*. Charlottesville - London, University of Virginia Press, 2005, p. 63-67.
- Răzvan V. Florian: Irreproducibility of the results of the Shanghai academic ranking of world universities. In *Scientometrics*. 2007, July.
www.education.guardian.co.uk/
www.che.de
www.dfg.de/
www.humboldt-foundation.de
www.princetonreview.com
www.rzeczpospolita.pl/tematy/listy/uw.html
www.swissup.com
www.globalhighered.wordpress.com
www.educationsector.org
www.economist.com

The Cloud Gate (A Felhőkapu) I. - Chicago, USA